

područjima, osim ponavljanja onoga što je zaključeno u Rimu» (198; kurziv I. R.).

Sve u svemu, knjiga Željka Tarnjića svojim načinom propitivanja i traženjem odgovora pokazuje kako se teo-

logija treba ispravno nositi s izazovima sadašnjega trenutka i kako ona sama jest izazov sadašnjemu trenutku.

Ivica Raguz

Velika Proteturica. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici, Zbornik radova s hrvatskoga mariološkog skupa održanog 27. i 28. travnja 2007. u Dubrovniku, Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2009., 444 str.

Od svog osnutka 9. ožujka 1974. godine pa do današnjih dana Hrvatski mariološki institut, koji djeluje prema inicijativi fra Karla Balića od početka svojeg utemeljenja u sklopu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, može se podičiti kontinuiranim sudjelovanjima svojih članova na brojnim međunarodnim i domaćim mariološkim simpozijima, a pored toga i respektabilnim objavljivanjem više zbornika radova. Od 1974. do 2000. godine dužnost predsjednika HMI-a obavljao je prof. dr. Adalbert Rebić, a od 2001. godine do danas Institut predvodi mons. dr. Vlado Košić, pomoćni biskup zagrebački. Kao višegodišnji tajnici u radu Instituta sudjeluju fra Antun Ljudevit Maračić, potom fra Petar Lubina te ostali svećenici, redovnici i katolički laici – stručnjaci iz različitih disciplina humanističkih znanosti, koji svaki sa svog aspekta doprinose proučavanju bogate hrvatske baštine posvećene Bogorodici.

Do sada je HMI, uz pomoć izdavačke djelatnosti Kršćanske sadašnjosti, objavio sljedeće zbornike:

1. *Bogorodica u hrvatskom narodu*, Zbornik radova Prvog hrvatskog mariološkog kongresa – Split, 9. i 10. rujna 1976., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1978.

2. *Advocata Croatiae. Uloga i mjesto BDM u vjerskom i nacionalnom životu hrvatskog naroda u XVI. stoljeću*, Zbornik radova hrv. sekcije VIII. međunarodnog mariološkog i XV. marijanskog kongresa – Zaragoza (Španjolska), 3.-12. listopada 1979., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1981.

3. *Pučka pobožnost s osobitim obzirom na štovanje Gospe*, Radovi s II. hrvatskog mariološkog simpozija – Marija Bistrica, 28.-29. rujna 1981., Adalbert Rebić (ur.), u: *Bogoslovska smotra*, 53 (1983.) 2-3.

4. *Naša prošteništa i Crkva na putu*. Zbornik radova III. hrvatskog mariološkog simpozija održanog u Mariji Bistrici 28.-30. svibnja 1984., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1985.

5. *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba*, Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. god., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1988.

6. *Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću*, Zbornik radova s X. međunarodnog mariološkog kongresa u Kevelaeru, 11.-17. rujna 1987., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1990.

7. *Blažena Djevica Marija u kršćanskoj duhovnosti*, Zbornik radova s Radnog sastanka HMI-a i Instituta za kršćansku duhovnost KBF-a u Zagrebu održanog 15.-20. veljače 1988. u Zagrebu, Zagreb, 1991.

8. *Prošlost i sadašnjost Trsatskog svetišta*, Zbornik radova s mariološkog simpozija održanog u organizaciji HMI i Franjevačkog samostana na Trsatu 11. i 12. svibnja 1990. povodom 700. obljetnice Svetišta MB Trsatske, Rijeka, 1991.

9. *Zbornik radova Hrvatskog mariološkog instituta*, Predavanja o štovanju Bogorodice u Hrvata od Drugog vatikanskog sabora do 1992. održana na XI. Međunarodnom mariološkom kongresu 1992. u Huelvi (Španjolska), Adalbert Rebić (ur.), u: *Bogoslovska smotra*, 63 (1993.) 1-2.

10. *Marijin lik danas*, Zbornik radova XII. Međunarodnog mariološkog kongresa – Čenstohova, 18.-24. kolovoza 1996., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 1997.

11. *Ljekarnica nebeska (Pharmacopea coelestis) hrvatskog naroda*, Zbornik radova znanstvenog simpozija HMI na temu »Hrvatska marijanska svetišta u duhov-

noj obnovi Hrvatske« – Marija Bistrica, 5.-6. lipnja 1998., Adalbert Rebić (ur.), Zagreb, 2001.

12. *Marija i Presveto Trojstvo*, Zbornik radova Hrvatske sekcije XX. međunarodnog mariološko-marijanskog kongresa – Rim, 15.-24. rujna 2000., Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2002.

13. *Marija u propovijedima hrvatskih katoličkih obnovitelja*, Zbornik radova s nacionalnog znanstvenog skupa u Splitu od 31. V. do 1. VI. 2004., Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2004.

14. *Mater verbi incarnati. Marija iz Nazareta prihvaća Sina Božjega u povijesti*, Zbornik radova XXI. međunarodnog kongresa u Rimu, 4.-8. prosinca 2004., Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2005.

15. *Alma Refugii Mater. Aljmaška Majka od utočišta*, Zbornik radova s nacionalnoga mariološkog skupa 29.-30. travnja 2005. u Đakovu i Aljmašu, Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2007.

I kao najnoviji, 16. po redu, objavljen je naslov *Velika Proteturica. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici*, Zbornik radova s hrvatskoga mariološkog skupa održanog 27. i 28. travnja 2007. u Dubrovniku, Vlado Košić (ur.), Zagreb, 2009. Svoj neuobičajen i intrigantan naslov zbornik je dobio prema Gospinu nazivu koji je, prema dijalektalnom izrazu iz pučke pobožnosti, upotrijebio književnik Ivo Vojnović u svom pismu upućenom 1913. godine dr. Melku Čingriji.¹ Iako se u Dubrovniku Bogorodica najčešće oslo-

¹ Više o navedenom podatku vidi u: fra Josip Ante SOLDO, *Ivo Vojnović i Gospa od Milosrđa u Dubrovniku*, u: Marija, 10 (1969.), 446-447.

ljava nazivom »parčica«, uzet je rjeđi titular »protetura« (prema lat. *protektorica*, tj. zaštitnica) koji svjedoči i dijalektalnu osebnost dubrovačke pučke pobožnosti, ali ujedno i rodoljubnu toplinu kojom je Vojnović bio povezan uz Dubrovnik i njegove svetinje. Na tragu su te tradicije i stihovi ranijih hrvatskih pjesnika koji su slavili umijeće dubrovačke diplomacije u očuvanju slobode, bogobožnost vlasti i pučana, a ponajviše bogatu kulturnu i duhovnu baštinu Dubrovačke Republike. Korčulanski pjesnik Ivan Vidali iz 16. st., pišući svoju poslanicu dubrovačkom pjesniku Nikoli Nalješkoviću, postavlja za uzor dubrovačke književne i kulturne dosege:

»Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
svake Bog nadili obilno milosti,
gospodom uresi, zakonomi i pravdom,
razlicim uzvisi imanjem i blagom
svuda ga jes puna slava, svud on slove,
hrvatskih ter kruna gradov se svih zove.«

A u 17. stoljeću u svojem dramskom spjevu *Pavlimir* dubrovački književnik Junije Palmotić potvrđuje prvenstvo Dubrovnika koji postaje književni uzor generacijama južnohrvatskih pisaca, a potom i nadahnuće hrvatskim preporoditeljima:

»Dalmatinskih svih gradova
svijetla kruna ti ćeš biti
adrijanska sva voda ova
dvorit će te i častiti.«

Sa sviješću o velikoj kulturnoj duhovnoj ostavštini Dubrovnika niknuo je i poticaj za istraživanje dubrovačke baštine posvećene štovanju Bogorodice,

te je tijekom 2006. godine unutar informativnog lista HMI-a objavljena i poticajna bibliografija mogućih tema, koju je sastavila Hrvojka Mihanović-Salopek. Jedan dio važnih tema proučen je i tiskan u ovom zborniku (u opsegu od 444 stranice), a prema nacrtu bibliografskih tema svjesni smo da je još mnoštvo vrijedne građe ostalo netaknuto. Stoga ovaj zbornik predstavlja dragocjen uzor i ujedno poticaj idućim znanstvenicima u sagledavanjima i istraživanjima duhovne mariološke dubrovačke baštine.

Zbornik obuhvaća dvadeset pet opsežnih radova koji objedinjuju poglede različitih znanstvenih disciplina, u prvom redu zastupljena je teologija (odnosno mariologija), povijest, crkvena povijest, povijest književnosti, povijest umjetnosti, etnologija, povijest jezika i povijest glazbe.

1. Na početku zbornika nalazi se okvirni pregled povijesti Dubrovačke Republike koji je napravio ugledni zadarski crkveni povjesničar dr. Eduard Peričić.

2. Prof. dr. Marijan Biškup obradio je djelo dubrovačkog dominikanca Vinka M. Gučetića *Pohvale na slavu Jezusa Isukarsta i čast Bogorodice Marije Prisvetoga Rozarija*, objavljeno u Napulju 1756. godine. U tom djelu Gučetić je protumačio molitve Očenaša i Zdravomarije te iznio razmatranja o duhovnoj koristi krunice i razložio sadržaj svakog otajstva napose. Na temelju svoje opsežne raščlambe Gučetićevih misli, Marijan Biškup je zaključio kako unutar navedenog djela poticaj-

ne i pučke pobožnosti Gučetić realizira vrlo sadržajan teološki govor u kojem u izvjesnom smislu prethodi nauku pape Pavla VI. u pobudnici *Marianis cultus*.

3. Prof. dr. Ivan Karlić u svom radu *Mariološke/marijanske misli u djelu »Rukolisti duhovni« fra Ludovika Radića* obrađuje lik jednog manje poznatog dubrovačkog fratra i misionara i njegov navedeni molitvenik s promišljanjima i vjerskim uputama objavljen 1776. godine u Livornu. Posebna je pozornost u radu usmjerena prema Bogorodičnim molitvama, pjesmama, posebice pjesmama koje je spjevao sam Radić, a koje se odlikuju se biranim Gospinim titulama. Radićeva djelatnost sagledava se i u okviru vjersko-didaktične literature katoličke obnove koja se u Hrvatskoj nastavlja u 18. stoljeću.

4. Akademik Josip Bratulić u radu *Lik Blažene Djevice Marije u propovijedima Ardelija Della Belle* analizira marijanske i ostale propovijedi baroknog isusovačkog »misionara Dalmacije«, koje su tek posmrtno objavljene 1805. godine u Veneciji. Posebice se u egzemplima razlažu bogato prikazane Marijine književno-simbolične usporedbe s »prizamirnim«, tj. nemjerljivim gradom i s Mjesecom, navodi se bogatstvo Della Bellina poznavanja mariološke literature, te se posebno u duhu baroknog začuđujućeg stila promatra neobična usporedba između Bogorodice i Marije Magdalene.

5. Fra Petar Lubina obradio je djelo *Ofičice Blažene Djevice Marije*, 1693., dubrovačkog benediktinca Bernarda Sor-

kočevića, koje je prevedeno s latinskog jezika i u kojima se vidi onodobno učenje o Mariji. Prikazan je i niz prepjevanih psalama, antifona, molitava, lauda uzetih iz zajedničkih slavlja Bogorodice, za koje je već Serafin Marija Crijević zaključio da ih Sorkočević donosi u slobodnijem prijevodu.

6. Fra Anton Ljudevit Maračić prikazao je u svom radu marijanske latinske himničke prepjeve najvećeg korčulanskog baroknog pjesnika Petra Kanavelića, sudionika dubrovačke književne baštine i uglednog dubrovačkog diplomata, koji su objavljeni nakon pjesnikove smrti, tek u 19. stoljeću, unutar tri različita dubrovačka molitvenika. Prepjevi se odlikuju »metafizikom svjetlosti« i baroknom stilistikom.

7. Prof. dr. Franjo Emanuel Hoško analizirao je katekizamsko tumačenje Bogorodičinih odlika i krjeposti, kakvo je razložio dubrovački franjevac Inoćenije Grgić u svom 2. katekizmu *Nauk kršćanski obilan slovinskomu narodu otkriven i obilno istumačen*, tiskanom u Mlecima 1750. godine.

8. U radu *Marija ogledalo kreposti* dr. fra Bruno Pezo raščlanjuje djelo, tj. pobožno-poticajni vodič za svibanjske marijanske pobožnosti *Zrcalo plemenitijeh izvrsnosti Blažene Djevice Marije* dubrovačkog dominikanca Augustina Đurđevića, objavljeno u Splitu 1869. godine.

9. Dr. fra Josip Šimić približava nam jedan dubrovački rukopis nepoznatog autora iz 19. st. (pohranjen u Knjižnici Male braće) pod nazivom *Novena*

na čast Marijina začeca, tj. devet kraćih razmišljanja za svaki dan devetnice navedene svetkovine, preko koje se vjernici bolje i kompletnije duhovno pripremaju za određenu svetkovinu, posebnu potrebu ili važan životni događaj.

10. Dominikanac Zvonko Džankić iznio je u svom prilogu temeljne karakteristike i povijesni prikaz kruničarskih bratovština u Dubrovniku, čiji najraniji spomen potječe iz 15. stoljeća, kao i prikaz crkve sv. Ružarija koja je bila važno središte ove bratovštine.

11. Fra Mario Šikić pruža povijesni pregled dvije poznate Gospine bratovštine koje su djelovale pri samostanu Male braće u Dubrovniku, to su *Bratovština neoskvrnjena začeca Blažene Djevice Marije*, utemeljena u 17. stoljeća, i kasnija *Naša Gospa Presv. Srca Isusova* koja je djelovala tijekom 19. i 20. stoljeća.

12. Prof. dr. Pavao Knezović pružio je komentar latinske pjesme Ruđera Boškovića *Virgo sine labe concepta*, koju je glasoviti znanstvenik spjevao 1780. godine, a Ruđerova sestra pjesnikinja Anica Bošković prepjevala na hrvatski jezik. Dogma je vrlo jasno pretočena u vjersku pouku, dok je u latinskom izrazu Bošković upotrebljavao terminologiju klasičnih rimskih pjesnika Vergilija i Ovidija.

13. U svom se književnopovijesnom eseju dr. Antun Pavešković bavi proučavanjem pjesama dubrovačkog renesansnog pjesnika Mavra Vetranovića posvećenih Bogorodici (devet pjesama marijanskog ciklusa). Prvenstveno koristeći petrarkistički rekvizitarij, Vetranovi-

ć lik Bogorodice književnoumjetnički prikazuje u renesansnoj maniri idealne gospe, povremeno reaktualizirajući i antičko naslijeđe.

14. Dubrovačka povjesničarka dr. Slavica Stojan argumentirala je značajno mjesto koje Majka Božja zauzima u književnom djelu Marina Držića te je potkrijepila kako Držićevi dramski likovi zazivaju Bogorodicu u najtežim životnim situacijama, a njezini titulari preuzeti su iz tadašnje aktualne dubrovačke pučke pobožnosti. Navedeni primjeri svjedoče Držićevu osobnu svijest o Marijinoj ulozi, ali su usporedo i svjedočanstvo marijanske pobožnosti u kulturi življenja renesansnog Dubrovnika.

15. Rad dr. Hrvojkje Mihanović-Salopek proučava rukopis *Pjesni sedam varhu poglavitijeh svetkovina Bl. Djevice Marije* koje je dubrovačka pjesnikinja Marija Bettera Dimitrović iz 18. stoljeća spjevala po uzoru na vrlo slično djelo isusovca Girolama Tornielliija. Budući da je navedeno marijansko djelo povezano s tematskim ciklusom pastoralnih ostvarenja, ono se sagledava u povijesnom kontekstu hrvatskih pastoralnih djela, ali i u komparaciji s duhovnim pastoralnim djelima Benedikte Gradić, Lukrecije Bogašinić i Anice Bošković iz 18. stoljeća. U radu se također izlaže novi prosvjetiteljski status žene, pojava ženskog književnog stvaralaštva, gdje se ističe lik Bogorodice kao najviši uzor za nasljedovanje u koncepciji trajnog književnog zagovaranja duhovnih kršćanskih vrlina.

16. Fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić prikazao nam je i u teološkom pogledu istaknuo najvažnije postavke koje lik Bogorodice zadobiva u pjesmi *Vrhu porođenja Gospodinova* dubrovačkog baroknog dramatičara i epičara Junija Palmotića iz 17. stoljeća. Tom analizom također je potvrđena učestalost, omiljenost i visok vjernički i umjetnički doseg dubrovačkih pastoralnih ostvarenja.

17. Dubrovački povjesničar dr. Vinić Lupis obuhvatio je u svom radu najvažnije i najistaknutije Gospine prikaze u likovnoj umjetnosti Dubrovnika, koje možemo pratiti u kontinuitetu od 11. stoljeća pa do vrhunca Dubrovačke Republike u 16. stoljeću (nastalih unutar gradskih zidina). Autor navodi tipove najznačajnijih ikonografskih prikaza i ističe poliptihe velikih imena hrvatskog gotičkog i renesansnog slikarstva u kojemu se ističu djela Blaža Jurjeva Trogirana, Lovra Dobričevića i drugih.

18. Dr. Stanko Lasić iznosi detaljnu povijest glavne proslave i procesije jedne od najpoznatijih čašćenih Gospinih slika u Dubrovniku – Gospe od Porata, koja se danas nalazi u dubrovačkoj prvostolnici. Navedena je slika, prema predaji, zavjetni dar pomoraca iz 12. stoljeća.

19. Mlada etnologinja Marijana Belaj u svom je radu s etnološkog stajališta zapisala hodočašća Konavljana Gospi od Milosrđa na Lapadu te je preispitala u kolikoj su mjeri hodočašća znak praktične pobožnosti, a koliko su dio društvenog sjećanja i dio sustava vrijednosti i identiteta.

20. Časna sestra Katica Dabo detaljno je u svom radu prikazala povijesne prilike u Dubrovniku u 15. stoljeću u vrijeme gradnje crkve sv. Marije od Milosti na Dančama, dok je u drugom dijelu članka prikazala Danče kao zavjetno svetište i ishodište hrvatskih redovnica Družbe sestara franjevki od Bezgrješnog začeca.

21. Povjesničarka jezika dr. Sanja Vulić prikupila je terenskim radom, kao i pregledom djela prethodnih istraživača, marijanska pučka blagdanska imenâ na dubrovačkom području. Spomenutu je građu sagledala kao odraz višestoljetne marijanske pučke pobožnosti i iznimne privrženosti Gospi.

22. Prof. dr. Katarina Koprek obradila je liturgijsko-marijanske elemente u dosad potpuno neistraženom primjerku glazbenog rukopisa *Cantoriale fratrum BMV de monte Carmeli* iz 1755. godine, koji se čuva u Knjižnici Male braće u Dubrovniku. Komparacijom karmelićanskog dubrovačkog rukopisa s liturgijsko-glazbenim kodeksima karmelićanske provenijencije te analizom repertoara, autorica utvrđuje da je zbornik rezultat prijepisa, tj. kompilacije repertoara karmelićanskih glazbenih priručnika. Ovaj rad ujedno pruža važne i dosad nepoznate podatke o glazbenom životu karmelićana u Dubrovniku.

23. Jedan od vodećih stručnjaka za poznavanje dubrovačke glazbene baštine dr. Miho Demović prikazao je kako su zavjetne pobožnosti, molitve i procesije nastajale u Dubrovniku u situacijama

raznih povijesnih nedaća i stradanja, ali i kao kontinuirani iskaz Dubrovčana koji su iz dana u dan javno i privatno molili za svoj grad. Unutar dubrovačkih zavjetnih obreda na čast Bogorodici posebno su analizirani i notno evidentirani dubrovački glazbeni primjeri molitvenih obrazaca.

24. Povjesničarka umjetnosti prof. Marija Mirković izložila je u svom radu likovnu baštinu Pelješca s obzirom na štovanje Bogorodice te je izdvojila najznamenitije likovne prikaze i Gospino štovanje vezano uz crkve u Kuni, Orebiću, Brocama i Vignju, kao i najučestalije likove Gospe od Ružarija, Gospe od Anđela i Gospe Karmelske ili Škapularske.

25. Etnolog prof. dr. Vitomir Belaj svojim proučavanjem dovodi u vezu određeni broj rekonstruiranih poganskih svetih prostora u jadransko-primorskoj i

kopnoj Hrvatskoj s postankom kršćanskih svetišta, pri čemu su na mjestima čašćenja poganske božice majke u pravilu postavljane crkve posvećene Bogorodici.

Možemo zaključiti da je zbornik radova posvećen štovanju Blažene Djevice Marije u Dubrovniku pružio zanimljive teme, od kojih neke na nov način sagledavaju pojedine proslavljene dubrovačke velikane pera i misli, dok drugi niz tema obrađuje dosad neproučena djela. Stoga, iako smo tek prema vlastitim odabirima zavirili u riznicu dubrovačke duhovne ostavštine, ovaj zbornik nedvojbeno donosi vrijedne plodove proučavanja duhovne, posebice mariološke baštine i poticajno motivira buduće istraživače da još dublje zarone u neznane prostore pisanih tragova.

Hrvojka Mihanović-Salopek